

O'ZBEK TILIDA O'ZLASHMA SO'ZLARNING RIVOJLANISH JARAYONI

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Yusupova Feruza Ulug'bek qizi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek tilida o'zlashma so'zlarning shakllanishi va rivojlanish jarayoni, ularning til tizimidagi o'rni hamda zamonaviy til taraqqiyotiga ko'rsatayotgan ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi globallashuv, ilm-fan va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida o'zbek tiliga kirib kelayotgan yangi o'zlashma so'zlar sonining ortib borayotgani hamda ularning adabiy til me'yorlariga ta'sirini ilmiy jihatdan baholash zarurati bilan izohlanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi o'zlashma so'zlarning o'zbek tilidagi rivojlanish bosqichlarini aniqlash, ularning lug'at tarkibini boyitishdagi ahamiyatini baholash va zamonaviy til taraqqiyotidagi o'rnini yoritishdan iborat. Tadqiqot davomida tavsifiy, qiyosiy, tarixiy-qiyosiy, semantik hamda tahliliy metodlardan foydalanildi. Shuningdek, ilmiy adabiyotlar, lug'atlar, ommaviy axborot vositalari va zamonaviy matnlarda uchraydigan o'zlashma so'zlar tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zlashma so'zlar o'zbek tilining lug'at boyligini kengaytirish, yangi ilmiy va texnik tushunchalarni ifodalash hamda xalqaro muloqotni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, ayrim xorijiy birliklarning me'yordan ortiq qo'llanilishi adabiy til me'yorlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi aniqlandi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, o'zlashma so'zlar til taraqqiyotining tabiiy tarkibiy qismi bo'lib, ularni o'zbek tilining fonetik, grammatik va uslubiy me'yorlariga mos ravishda qo'llash hamda zarur hollarda milliy muqobillarini yaratish tilning boyligi va milliy xususiyatlarini saqlashga xizmat qiladi.

***Kalit so‘zlar:** o‘zlashma so‘zlar, o‘zbek tili, leksikologiya, semantika, til taraqqiyoti, terminologiya, lug‘at boyligi, adabiy til, til me‘yorlari, globallashuv, tilshunoslik.*

***Аннотация:** В данной статье рассматривается процесс формирования и развития заимствованных слов в узбекском языке, их место в языковой системе и влияние на современное развитие языка. Актуальность исследования обусловлена увеличением количества заимствованных слов, поступающих в узбекский язык под влиянием глобализации, научно-технического прогресса и развития информационных технологий, а также необходимостью научной оценки их воздействия на нормы литературного языка. Цель исследования заключается в определении основных этапов развития заимствованных слов, анализе их роли в обогащении словарного состава узбекского языка и выявлении их значения в современной языковой практике. В ходе исследования использовались описательный, сравнительный, историко-сравнительный, семантический и аналитический методы. Кроме того, были изучены научные источники, словари, материалы средств массовой информации и современные тексты, содержащие заимствованную лексику. Результаты исследования показали, что заимствованные слова играют важную роль в расширении словарного состава узбекского языка, обозначении новых научных и технических понятий, а также в развитии международной коммуникации. Вместе с тем установлено, что чрезмерное употребление отдельных иностранных слов может отрицательно влиять на нормы литературного языка. В заключение отмечается, что заимствованные слова являются естественной частью языкового развития, однако их использование должно соответствовать фонетическим, грамматическим и стилистическим нормам узбекского языка, а при необходимости следует создавать национальные эквиваленты.*

Ключевые слова: заимствованные слова, узбекский язык, лексикология, семантика, развитие языка, терминология, словарный состав, литературный язык, языковые нормы, глобализация, языкознание.

Abstract: This article examines the process of the development of loanwords in the Uzbek language, their role in the linguistic system, and their impact on the modern development of the language. The relevance of the study is determined by the increasing number of loanwords entering Uzbek as a result of globalization, scientific and technological progress, and the rapid development of information technologies, as well as the need to evaluate their influence on the norms of the literary language. The main objective of the research is to identify the stages of loanword development in Uzbek, analyze their contribution to the enrichment of the vocabulary, and determine their significance in the contemporary language. The study employs descriptive, comparative, historical-comparative, semantic, and analytical methods. Scientific publications, dictionaries, mass media materials, and contemporary texts containing loanwords were also analyzed. The findings indicate that loanwords play an important role in enriching the Uzbek vocabulary, expressing new scientific and technological concepts, and facilitating international communication. At the same time, the excessive use of certain foreign lexical units may negatively affect the norms of the Uzbek literary language. The study concludes that loanwords are a natural component of language development; however, they should be adapted to the phonetic, grammatical, and stylistic norms of the Uzbek language, while appropriate native equivalents should be created whenever possible to preserve the richness and national identity of the language.

Keywords: loanwords, Uzbek language, lexicology, semantics, language development, terminology, vocabulary, literary language, language norms, globalization, linguistics.

Kirish. Bugungi kunda dunyoda kechayotgan globallashuv jarayoni, fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi hamda xalqlar o'rtasidagi madaniy va iqtisodiy aloqalarning kengayishi tillarning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Natijada ko'plab tillar singari o'zbek tili ham yangi so'z va atamalar bilan boyib bormoqda. Bu jarayonda o'zlashma so'zlar muhim o'rin tutadi. O'zlashma so'zlar bir tildan ikkinchi tilga turli tarixiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy omillar ta'sirida kirib keladi hamda vaqt o'tishi bilan tilning lug'at tarkibiga singib ketadi. O'zbek tilida ham arab, fors-tojik, rus va ingliz tillaridan o'zlashgan minglab so'zlar mavjud bo'lib, ular bugungi kunda faol qo'llanilmoqda.

Tilning rivojlanishi tabiiy va uzluksiz jarayon hisoblanadi. Jamiyat taraqqiy etgani sari yangi tushunchalar, texnologiyalar va ijtimoiy hodisalar yuzaga keladi. Ularni ifodalash uchun esa yangi so'zlarga ehtiyoj tug'iladi. Ana shunday ehtiyoj natijasida o'zlashma so'zlar tilning lug'at boyligini kengaytiradi va uning kommunikativ imkoniyatlarini oshiradi. Shu bilan birga, o'zlashma so'zlarning me'yordan ortiq qo'llanishi, ayrim hollarda ularga o'zbekcha muqobil mavjud bo'lsa-da, xorijiy shakllardan foydalanish adabiy til me'yorlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ayniqsa, internet, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalarida bunday holatlar ko'proq uchramoqda.

Mazkur mavzuning dolzarbligi ham aynan o'zlashma so'zlarning o'zbek tilidagi rivojlanish jarayonini ilmiy asosda o'rganish, ularning til taraqqiyotidagi o'рни va ahamiyatini aniqlash hamda adabiy til me'yorlariga ta'sirini baholash zarurati bilan belgilanadi. O'zlashma so'zlar bir tomondan tilning lug'at tarkibini boyitsa, ikkinchi tomondan milliy tilning o'ziga xos xususiyatlarini saqlash masalasini ham dolzarb qilib qo'yadi. Shu sababli ularning qo'llanish xususiyatlarini chuqur tahlil qilish bugungi tilshunoslikning muhim vazifalaridan biridir.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi o'zbek tilida o'zlashma so'zlarning rivojlanish jarayonini tahlil qilish, ularning lug'at boyligini kengaytirishdagi o'rnini aniqlash hamda zamonaviy til taraqqiyotiga ko'rsatayotgan ta'sirini baholashdan iborat. Tadqiqot davomida o'zlashma so'zlarning tarixiy rivojlanish bosqichlari, ularning tilga kirib kelish sabablari va bugungi kundagi qo'llanish xususiyatlari o'rganiladi.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat: o'zlashma so'zlar haqidagi ilmiy qarashlarni tahlil qilish; o'zbek tiliga kirib kelgan o'zlashma so'zlarning asosiy manbalarini aniqlash; ularning leksik va semantik xususiyatlarini o'rganish; zamonaviy ommaviy axborot vositalari hamda internet matnlarida qo'llanish holatini tahlil qilish; o'zlashma so'zlardan foydalanishda adabiy til me'yorlariga rioya etish yuzasidan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda o'zbek tilidagi o'zlashma so'zlarning rivojlanish jarayoni zamonaviy tilshunoslik yondashuvlari asosida kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqotda o'zlashma so'zlarning bugungi til taraqqiyotidagi o'rni, ularning lug'at tarkibini boyitishdagi ahamiyati va adabiy til me'yorlariga ta'siri tizimli ravishda yoritiladi.

Mazkur tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, undagi ilmiy xulosalar va tavsiyalardan o'zbek tilining terminologiya tizimini takomillashtirishda, lug'atlar tuzishda, til siyosatini rivojlantirishda hamda oliy ta'lim muassasalarida leksikologiya, tilshunoslik va uslubshunoslik fanlarini o'qitishda foydalanish mumkin. Shuningdek, tadqiqot natijalari ommaviy axborot vositalari, nashriyotlar va internet platformalarida adabiy til me'yorlariga rioya etishni kuchaytirishga ham xizmat qiladi. Shu jihatdan mazkur tadqiqot o'zbek tilining lug'at boyligini asrab-avaylash, milliy tilning o'ziga xosligini saqlash va uni zamonaviy talablar asosida rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar sharhi: O'zlashma so'zlar masalasi tilshunoslikning eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u uzoq yillardan buyon mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan o'rganib kelinmoqda. Har bir tilning lug'at tarkibi tarixiy taraqqiyot davomida boshqa tillar bilan aloqalar natijasida boyib boradi. Savdo-sotiq, madaniy hamkorlik, ilm-fan, siyosiy munosabatlar va globallashtirish jarayonlari yangi so'zlarning bir tildan ikkinchi tilga o'tishiga sabab bo'ladi. Shu bois o'zlashma so'zlarning shakllanishi, rivojlanishi va til tizimiga moslashuvi ko'plab ilmiy tadqiqotlarning asosiy mavzularidan biri hisoblanadi.

O'zbek tilshunosligida o'zlashma so'zlarning rivojlanish jarayoni bo'yicha qator ilmiy izlanishlar olib borilgan. Sh. Rahmatullayev o'zining leksikologiyaga oid tadqiqotlarida o'zbek tili lug'at tarkibining boyish manbalarini keng yoritgan. Olimning ta'kidlashicha, o'zlashma so'zlar tilning tabiiy rivojlanish omillaridan biri bo'lib, ular yangi tushunchalarni ifodalash va lug'at tarkibini boyitishda muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, u har qanday o'zlashma so'z o'zbek tilining fonetik va grammatik me'yorlariga moslashishi lozimligini ta'kidlaydi.

A. Hojiyev lug'atshunoslik va terminologiya sohasidagi ilmiy ishlarida o'zlashma so'zlarning me'yorlashtirilishi masalasiga alohida e'tibor qaratgan. Olimning fikricha, ilm-fan va texnologiyalar rivojlanishi natijasida yangi terminlarning tilga kirib kelishi tabiiy jarayon hisoblanadi. Biroq bu terminlarni imkon qadar o'zbek tilining ichki imkoniyatlari asosida shakllantirish yoki milliy muqobillarini yaratish maqsadga muvofiqdir.

A. Nurmonov zamonaviy o'zbek tilining rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilar ekan, o'zlashma so'zlarning til taraqqiyotidagi o'rnini alohida ko'rsatadi. Uning fikricha, bugungi kunda ingliz tilidan kirib kelayotgan terminlar soni ortib bormoqda va bu jarayon ilmiy hamda texnologik taraqqiyot bilan bevosita bog'liq. Shu sababli yangi o'zlashmalarni ilmiy asosda tartibga solish va ularning adabiy til me'yorlariga mos qo'llanilishini ta'minlash muhim vazifa hisoblanadi.

N. Mahmudov nutq madaniyati va adabiy til me'yorlariga bag'ishlangan tadqiqotlarida o'zlashma so'zlarning qo'llanish madaniyatini tahlil qilgan. U o'zbek tilida muqobili mavjud bo'lgan hollarda xorijiy so'zlarni ortiqcha ishlatish nutq madaniyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishini qayd etadi. Olimning fikricha, davlat tilining nufuzini oshirish uchun, avvalo, adabiy til me'yorlariga rioya qilish va milliy til imkoniyatlaridan samarali foydalanish zarur.

R. Rasulov leksikologiya va semasiologiyaga oid ilmiy ishlarida o'zlashma so'zlarning semantik rivojlanishini o'rgangan. Uning tadqiqotlarida o'zlashgan birliklarning vaqt o'tishi bilan yangi ma'no kasb etishi yoki ma'no doirasining kengayishi mumkinligi ilmiy asosda izohlangan.

Xorijiy tilshunoslikda ham o'zlashma so'zlar masalasi keng o'rganilgan. Einar Haugen til o'zlashuvlari nazariyasining asoschilaridan biri sifatida o'zlashma so'zlarning til tizimiga moslashish bosqichlarini ilmiy asoslab bergan. U o'zlashuv jarayonida fonetik, grammatik va semantik moslashuv muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi.

Sarah G. Thomason va Terrence Kaufman (1988) Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics asarida tillar o'rtasidagi aloqalar natijasida yuzaga keladigan leksik o'zgarishlarni tahlil qilganlar. Ularning fikricha, til kontaktlari kuchaygan sari o'zlashma so'zlar soni ortadi va bu til taraqqiyotining tabiiy qonuniyatlaridan biridir.

David Crystal zamonaviy tilshunoslikka oid asarlarida globallashuv va ingliz tilining xalqaro mavqei natijasida ko'plab tillarga yangi so'zlar kirib kelayotganini ta'kidlaydi. Olimning fikricha, o'zlashma so'zlar zamonaviy ilm-fan va texnologiyalar rivojida muhim vosita hisoblanadi, biroq ular milliy til me'yorlariga moslashtirilishi kerak.

Martin Haspelmath o'zlashma so'zlar va til kontaktlari bo'yicha olib borgan tadqiqotlarida dunyo tillaridagi leksik almashinuvni qiyosiy jihatdan tahlil qilgan. U o'zlashma so'zlar har qanday til rivojining ajralmas qismi ekanligini, biroq ularning qabul qilinishi har bir tilning ichki qonuniyatlariga bog'liqligini qayd etadi.

Peter Trudgill esa til o'zgarishlari va ijtimoiy omillarni o'rganib, globallashuv davrida o'zlashma so'zlarning ko'payishi til taraqqiyotining tabiiy natijasi ekanligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Mahalliy va xorijiy olimlarning tadqiqotlarini qiyosiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ularning barchasi o'zlashma so'zlarni til rivojining tabiiy omili sifatida baholaydi. Olimlar yangi tushunchalarni ifodalash, ilmiy va texnik terminologiyani boyitish hamda xalqaro aloqalarni rivojlantirishda o'zlashma so'zlarning muhim o'rin tutishini e'tirof etadilar. Shu bilan birga, ular o'zlashma so'zlarni qo'llashda adabiy til me'yorlariga rioya qilish, milliy tilning fonetik va grammatik xususiyatlarini saqlash zarurligini ham ta'kidlaydilar.

Biroq mahalliy va xorijiy tadqiqotlar o'rtasida ayrim farqlar ham mavjud. Mahalliy olimlar asosan o'zlashma so'zlarning o'zbek tiliga moslashuvi, terminologiyani rivojlantirish va davlat tilining nufuzini oshirish masalalariga ko'proq e'tibor qaratgan bo'lsalar, xorijiy olimlar til kontaktlari, globallashuv va leksik almashinuv jarayonlarini umumiy tilshunoslik hamda sotsiolingvistika nuqtai nazaridan kengroq o'rganganlar.

Shunday qilib, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'zlashma so'zlar masalasi tilshunoslikda keng tadqiq etilgan bo'lsa-da, zamonaviy globallashuv va raqamli kommunikatsiya sharoitida o'zbek tilidagi o'zlashma so'zlarning rivojlanish jarayoni, ularning qo'llanish xususiyatlari va adabiy til me'yorlariga ta'siri kompleks tarzda yetarli darajada o'rganilmagan. Mazkur tadqiqot aynan ushbu ilmiy bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Metodologiya: Mazkur tadqiqotda o'zbek tilida o'zlashma so'zlarning rivojlanish jarayonini o'rganish uchun bir necha ilmiy tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot metodlari mavzuning mazmunini har tomonlama yoritish, o'zlashma so'zlarning shakllanishi, rivojlanishi va zamonaviy o'zbek tilidagi qo'llanish xususiyatlarini aniqlashga xizmat qildi.

Tadqiqotning asosiy metodlaridan biri tavsifiy metod hisoblanadi. Ushbu metod yordamida o'zlashma so'zlarning o'zbek tiliga kirib kelish sabablari, tarixiy rivojlanish bosqichlari va lug'at tarkibidagi o'rni tavsiflandi. Shuningdek, o'zlashma so'zlarning fan, texnologiya, iqtisodiyot, ta'lim va ommaviy axborot vositalarida qo'llanish holatlari yoritildi.

Tadqiqotda qiyosiy metod ham qo'llanildi. Bu metod orqali o'zlashma so'zlarning o'zbek tilidagi qo'llanilishi ularning asl shakllari hamda mavjud o'zbekcha muqobillari bilan taqqoslandi. Natijada ayrim xorijiy so'zlar o'rniga o'zbek tilidagi muqobil variantlardan foydalanish imkoniyatlari aniqlandi.

Shuningdek, semantik tahlil metodi yordamida o'zlashma so'zlarning ma'no xususiyatlari va ularning vaqt o'tishi bilan yuz bergan semantik o'zgarishlari tahlil

qilindi. Ayrim o'zlashma birliklarning yangi ma'nolar kasb etishi yoki qo'llanish doirasining kengayishi misollar asosida ko'rsatildi.

Tadqiqot davomida kontent tahlili metodi ham qo'llanildi. Bunda ilmiy adabiyotlar, izohli lug'atlar, gazeta va jurnallar, internet saytlari hamda ijtimoiy tarmoqlarda uchraydigan o'zlashma so'zlar tahlil qilindi. Ayniqsa, zamonaviy axborot texnologiyalari va ommaviy kommunikatsiya vositalarida ishlatilayotgan yangi terminlarga alohida e'tibor qaratildi.

Bundan tashqari, kuzatish metodi orqali kundalik nutq, ommaviy axborot vositalari va ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan o'zlashma so'zlardan namunalar yig'ildi. Kuzatish natijalari asosida o'zlashma so'zlarning qo'llanish darajasi va ularning adabiy til me'yorlariga mosligi baholandi.

Tadqiqotda statistik metod ham yordamchi usul sifatida qo'llanildi. Ushbu metod orqali to'plangan misollar umumlashtirildi, eng ko'p uchraydigan o'zlashma so'zlar aniqlanib, ularning qo'llanish chastotasi tahlil qilindi. Olingan natijalar jadval va misollar yordamida tizimlashtirildi.

Mazkur metodlarning o'zaro uyg'un holda qo'llanilishi tadqiqotning ishonchliligi va ilmiy asoslanganligini ta'minladi. Ular yordamida o'zlashma so'zlarning o'zbek tilidagi rivojlanish jarayoni, ularning lug'at boyligini kengaytirishdagi o'rni hamda zamonaviy til taraqqiyotiga ko'rsatayotgan ta'siri har tomonlama tahlil qilindi. Olingan natijalar esa tadqiqotning keyingi bosqichi bo'lgan natijalar va muhokama bo'limida batafsil yoritildi.

Natijalar va muhokama: Mazkur tadqiqot davomida o'zbek tilida o'zlashma so'zlarning rivojlanish jarayoni ilmiy adabiyotlar, lug'atlar, ommaviy axborot vositalari hamda internet sahifalaridagi matnlar asosida tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zlashma so'zlar o'zbek tilining lug'at boyligini kengaytirishda muhim o'rin tutadi. Tarix davomida turli xalqlar bilan bo'lgan siyosiy, iqtisodiy va madaniy aloqalar natijasida arab, fors-tojik, rus hamda ingliz tillaridan ko'plab so'zlar o'zbek tiliga kirib kelgan. Bugungi kunda esa ayniqsa ingliz tilidan kirayotgan yangi terminlar soni tobora ortib bormoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, o'zlashma so'zlar asosan fan, texnologiya, iqtisodiyot, ta'lim va ommaviy axborot vositalarida keng qo'llaniladi. Masalan, onlayn, marketing, startap, bloger, podkast, platforma, sun'iy intellekt, mobil ilova kabi so'zlar zamonaviy o'zbek tilida faol ishlatilmoqda. Ushbu terminlar yangi tushunchalarni aniq ifodalashga yordam beradi hamda xalqaro ilmiy va texnologik hamkorlikni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot davomida o'zlashma so'zlarning tarixiy rivojlanish bosqichlari ham tahlil qilindi. Natijalarga ko'ra, arab tilidan asosan diniy, ilmiy va ma'rifiy so'zlar, fors-tojik tilidan kundalik turmush va madaniyatga oid birliklar, rus tilidan sanoat, texnika va boshqaruv sohasiga oid atamalar, ingliz tilidan esa zamonaviy texnologiyalar, biznes va internet bilan bog'liq terminlar kirib kelgani aniqlandi. Bu holat o'zbek tilining boshqa tillar bilan doimiy aloqada rivojlanib kelganini ko'rsatadi.

Shuningdek, tadqiqot davomida ayrim xorijiy so'zlarning me'yordan ortiq ishlatilishi ham kuzatildi. Masalan, meeting, deadline, office, manager, discount kabi so'zlar o'rniga o'zbek tilidagi yig'ilish, muddat, idora, rahbar, chegirma kabi muqobil variantlar mavjud bo'lsa-da, amaliyotda ko'pincha xorijiy shakllardan foydalaniladi. Bu esa ayrim hollarda adabiy til me'yorlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ayniqsa internet va ijtimoiy tarmoqlarda inglizcha birliklardan foydalanish keng tarqalgan. Yoshlar nutqida like bosish, post joylash, story qo'yish, chat qilish, follow qilish kabi aralash iboralar tez-tez uchraydi. Bunday birliklar muloqotni qulaylashtirsa-da, ular adabiy til talablariga har doim ham mos kelmaydi. Natijada so'zlashuv nutqida o'zbek va xorijiy til birliklari aralash qo'llanilishi kuzatilmoqda.

Tadqiqot natijalari o'zlashma so'zlarning ijobiy tomonlari salbiy jihatlariga nisbatan ko'proq ekanligini ko'rsatdi. Birinchidan, ular o'zbek tilining lug'at boyligini kengaytiradi. Ikkinchidan, yangi ilmiy va texnik tushunchalarni ifodalash imkonini yaratadi. Uchinchidan, xalqaro ilmiy hamkorlik va axborot almashinuvini

osonlashtiradi. Ayniqsa, axborot texnologiyalari, tibbiyot, iqtisodiyot va ta'lim sohalarida ko'plab yangi terminlar aynan o'zlashma so'zlar orqali ifodalanmoqda.

Biroq tadqiqot davomida ayrim salbiy holatlar ham aniqlandi. Xususan, o'zbekcha muqobili mavjud bo'lgan so'zlar o'rniga xorijiy variantlardan foydalanish tobora ko'paymoqda. Bu holat milliy tilning imkoniyatlaridan to'liq foydalanilmasligiga sabab bo'lmoqda. Bundan tashqari, ayrim internet nashrlari va reklama matnlarida xorijiy so'zlarning me'yordan ortiq qo'llanishi kuzatiladi. Bunday holatlar uzoq muddatda adabiy til me'yorlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Olingan natijalar mahalliy olimlarning ilmiy qarashlari bilan ham mos keladi. Jumladan, Sh. Rahmatullayev o'zlashma so'zlar tilning boyish manbalaridan biri ekanligini ta'kidlagan bo'lsa, A. Hojiyev yangi terminlarni o'zbek tilining fonetik va grammatik me'yorlariga moslashtirish zarurligini qayd etgan. N. Mahmudov esa adabiy til me'yorlariga amal qilish va imkon qadar o'zbekcha muqobillardan foydalanish lozimligini ta'kidlaydi. Tadqiqot davomida olingan natijalar ushbu fikrlarni tasdiqladi.

Xorijiy olimlarning qarashlari bilan taqqoslaganda ham o'xshash jihatlar kuzatildi. Einar Haugen o'zlashma so'zlarning til tizimiga moslashuvi bosqichma-bosqich amalga oshirishini ilmiy asoslagan. David Crystal esa globallashuv natijasida barcha tillar yangi so'zlar bilan boyib borishini tabiiy jarayon sifatida baholaydi. Martin Haspelmath ham o'zlashma so'zlarni har qanday til rivojining ajralmas qismi deb hisoblaydi. Ushbu tadqiqot natijalari ham mazkur ilmiy qarashlarni tasdiqlaydi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zlashma so'zlar o'zbek tilining rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ular yangi tushunchalarni ifodalash, lug'at boyligini kengaytirish va xalqaro aloqalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, o'zlashma so'zlardan foydalanishda adabiy til me'yorlariga amal qilish, mavjud o'zbekcha muqobillarni keng qo'llash va yangi terminlarni ilmiy asosda me'yorashtirish zarur. Ana shundagina o'zbek tilining milliy xususiyatlari saqlanib qoladi va uning zamonaviy rivojlanishi izchil davom etadi.

Xulosa: Mazkur tadqiqotda o'zbek tilida o'zlashma so'zlarning rivojlanish jarayoni tahlil qilinib, ularning til taraqqiyotidagi o'rni va ahamiyati ilmiy jihatdan yoritildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zlashma so'zlar o'zbek tili lug'at tarkibining boyishida muhim manbalardan biri hisoblanadi. Tarix davomida arab, fors-tojik, rus va ingliz tillaridan kirib kelgan so'zlar bugungi kunda tilimizning ajralmas qismiga aylangan. Ayniqsa, fan, texnologiya, iqtisodiyot va axborot-kommunikatsiya sohalarida yangi tushunchalarni ifodalashda o'zlashma so'zlarning o'rni katta ekanligi aniqlandi.

Tadqiqot davomida o'zlashma so'zlarning ijobiy va salbiy jihatlari ham baholandi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, o'zlashma so'zlar lug'at boyligini kengaytirish, ilmiy terminologiyani rivojlantirish va xalqaro muloqotni osonlashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ayrim hollarda o'zbekcha muqobili mavjud bo'lgan xorijiy so'zlarning ortiqcha qo'llanilishi adabiy til me'yorlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun o'zlashma so'zlardan foydalanishda me'yoriy yondashuv muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda o'zbek tilidagi o'zlashma so'zlarning rivojlanish jarayoni zamonaviy tilshunoslik nuqtai nazaridan tahlil qilindi hamda ularning bugungi til taraqqiyotidagi o'rni baholandi. Shuningdek, o'zlashma so'zlarning qo'llanish xususiyatlari va adabiy til me'yorlariga ta'siri umumlashtirildi. Bu esa o'zbek tilining zamonaviy rivojlanish jarayonlarini yaxshiroq tushunishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari asosida o'zlashma so'zlardan foydalanishda o'zbek tilining fonetik, grammatik va uslubiy me'yorlariga rioya qilish, mavjud milliy muqobillarni keng qo'llash hamda yangi terminlarni ilmiy asosda me'yorlashtirish tavsiya etiladi. Bundan tashqari, ommaviy axborot vositalari, ta'lim muassasalari va internet platformalarida adabiy til me'yorlariga amal qilishni kuchaytirish maqsadga muvofiqdir. Bu til madaniyatini yuksaltirish va davlat tilining nufuzini oshirishga xizmat qiladi.

Kelgusidagi tadqiqotlarda o'zlashma so'zlarning ijtimoiy tarmoqlarda qo'llanish xususiyatlari, ularning yoshlar nutqiga ta'siri, shuningdek, sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalar rivojlanishi natijasida o'zbek tiliga kirib kelayotgan yangi terminlarni o'rganish muhim ilmiy yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi. Bunday tadqiqotlar o'zbek tilining lug'at boyligini saqlash, adabiy til me'yorlarini mustahkamlash hamda zamonaviy til taraqqiyotini ilmiy asosda rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mahmudov, N. (2022). Til va nutq madaniyati. Toshkent: Ma'naviyat.
2. Nurmonov, A. (2021). O'zbek tilshunosligi nazariyasi. Toshkent: Yangi asr avlodi.
3. Rahmatullayev, Sh. (2019). Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent: Universitet nashriyoti.
4. Hojiyev, A. (2020). O'zbek tili sinonimlarining izohli lug'ati. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
5. Rasulov, R. (2020). Leksikologiya va semasiologiya asoslari. Toshkent: O'qituvchi.
6. Yo'ldoshev, B. (2021). O'zbek tili uslubiyati. Toshkent: Fan.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2019). O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida. PF-5850-son Farmon.
8. O'zbekiston Respublikasi. (2020). "Davlat tili haqida"gi Qonun (yangi tahrir). Toshkent.
9. O'zbek tili va adabiyoti jurnali. (2023). O'zbek tilida yangi o'zlashma so'zlarning qo'llanish xususiyatlari, 4(2), 28–39.
10. Filologiya masalalari. (2022). Zamonaviy o'zbek tilida terminologik yangilanish jarayonlari, 3(1), 52–63.
11. Crystal, D. (2019). The Cambridge Encyclopedia of the English Language (3rd ed.). Cambridge University Press.

12. Crystal, D. (2003). English as a Global Language (2nd ed.). Cambridge University Press.
13. Haugen, E. (1950). The Analysis of Linguistic Borrowing. *Language*, 26(2), 210–231.
14. Thomason, S. G., and Kaufman, T. (1988). *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. University of California Press.
15. Haspelmath, M., and Tadmor, U. (Eds.). (2009). *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook*. De Gruyter Mouton.
16. Trudgill, P. (2011). *Sociolinguistic Typology: Social Determinants of Linguistic Complexity*. Oxford University Press.
17. Blommaert, J. (2010). *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge University Press.
18. UNESCO. (2023). *Global Education Monitoring Report 2023*. UNESCO Publishing.
19. *Journal of Language and Linguistic Studies*. (2023). Language Contact and Lexical Borrowing in Modern Languages, 19(2), 365–381.
20. *International Journal of Linguistics*. (2022). Lexical Borrowing and Language Development in the Age of Globalization, 14(4), 115–129.